Gönel Sönmez, Tugba (2018). Uygur Türklerinin Anlatma, İnanç ve Ritüellerinde Hayvan Sembolizmi, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2018/12, s. 213-225.

UYGUR TÜRKLERİNİN ANLATMA, İNANÇ VE RİTÜELLERİNDE HAYVAN SEMBOLİZMİ

Tugba GÖNEL SÖNMEZ[*]

Geliş Tarihi: 22.11.2018 ***Kabul Tarihi: 07.12.2018***

Özet

Toplumların tarih boyunca çeşitli "şey"lere yükledikleri simge ve anlamlar, birtakım kültürel kodlar şeklinde belleklerine yerleşip sürdürülerek bir arada yaşama arzusu ve aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Bu simge ve anlamların kalıplaşmasıyla meydana gelen semboller, kültürel unsurların nesilden nesle aktarılıp yaşatılmasında işlevsel bir misyon üstlenmektedir. Bahsi geçen semboller içerisinde öne çıkanlardan bir tanesi de hayvan sembolizmi olup Uygur Türklerinin çeşitli anlatma, inanç ve ritüellerinde kurt, aslan, kaplan, ayı, boğa, at ve deve gibi birçok hayvanın yer aldığını söylemek mümkündür. "Soy atası" imajıyla ortaya çıkıp âdeta koruyucu bir ruha dönüşen bu hayvanların vahşi ve güçlü bir fizyolojik yapıya sahip olması, yaşanılan toplumun coğrafi şartları ve insanların doğayı kontrol etme arzusu gibi sebepler, bu hayvanların birer sembol haline gelmesinde etkili olmuştur. Çalışmada Uygur Türklerinin söz konusu anlatma, inanç ve ritüellerinde "olumlu" imajlarıyla tespit edilen hayvan sembolleri totemizm ve "ata" tasavvuru bağlamında incelenmiş ve bu sembollerin Uygur Türklerinin sosyo-kültürel hayatındaki işlevine açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sembol, Hayvan Sembolizmi, Totemizm, Uygur Türkleri*

ANIMAL SYMBOLISM IN THE NARRATION, BELIEF AND RITUALS OF UIGHUR TURKS

Abstract

Symbols and meanings that societies put on various things throughout history have been reinforcing their desire to live together and feeling a sense of belonging by living in their memory as a number of cultural codes. The symbols formed by the stereotyping of these symbols and meanings undertake a functional mission in the transfer of cultural elements from generation to generation. One of the prominent symbols is animal symbolism. It is possible to say that there are many animals such as wolves, lions, tigers, bears, bulls, horses and camels in the various rituals, beliefs and narratives of the Uighur Turks. These animals that emerged with the image of ancestor image and turned into a protective spirit, have a strong and strong physiological structure, the geographical conditions of the society and the desire of people to control the nature have been effective in making these animals become symbols. In our study, animal symbols which are determined by positive images of Uighur Turks in their narration, belief and rituals are examined in the context of totemism and an imagination of ancestor. It has been tried to clarify the function of these symbols in the socio-cultural life of the Uighur Turks.

Keywords: *Symbol, Animal Symbolism, Totemism, Uighur Turks*

[*] *Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, e-posta: tugbagonelsonmez@gmail.com*
Orcid: 0000-0002-3858-887X

Giriş

Semboller, toplumların kültürlerini nesilden nesle aktaran kültürel taşıyıcılar olarak edebiyattan sanata, felsefeden astrolojiye kadar birçok alanda yer almakta ve birer kültürel kod olarak yaşatılmaktadır.

Sembol kavramı, sözlük anlamının yanı sıra anlamdaş sayılan kelimelere özel anlamlar yüklemek suretiyle sınıflandırılan; "Tabiatı anlamada ve yorumlamada kullanılan semboller", "O medeniyette baskın olan ve eşyanın tabiatında gizli olan semboller","sayı sembolleri (veya sembolizmi), "harf sembolleri (veya sembolizmi)","renk sembolleri", "devlet sembolleri, milli semboller" ve "sanat ile ilgili semboller" gibi birtakım şekillerde kullanılmaktadır (Çoruhlu, 2014: 5). Semboller, kimi zaman sahip oldukları anlam derinliği sebebiyle insan hayatında ve buna bağlı olarak yaratıldıkları toplumların kültüründe daha işlevsel bir rol üstlenmektedirler. Toplumların sosyo-kültürel yaşamına paralel olarak şekillenip belleklerine yerleşen söz konusu semboller içerisinde öne çıkanlardan bir tanesi de hayvan sembolizmdir.

Uygur Türklerinin tarihi geçmişi, yaşadıkları coğrafya, mensup oldukları inanç sistemleri bağlamında şekillenen sözlü kültür ürünleri, halk inanışları, uygulama ve ritüellerine bakıldığında birçok hayvanın sembolik işlevleriyle Uygur kültüründe yer aldığını söylemek mümkündür. Çalışmamızda Uygur Türklerinin toplumsal belleğinde ön plana çıkan ve daha çok "olumlu" imaj uyandıran hayvanların, sembolik değerlerine ve sosyo-kültürel işlevlerine açıklık getirmek amaçlanmıştır.

Uygur kültüründeki bu hayvanları tanıtıp değerlendirmeden önce söz konusu sembolik imajlarla ilişkili olduğu düşünülen "totem" kavramına açıklık getirmek yerinde olacaktır.

1. Totemizm ve Hayvan Sembolizmi

Klan hayatı yaşayan ilkel toplumlarda bir yaşam şekli olarak ön plana çıkan Totemizm, klan, totem ve mana kavramları temelinde gelişmiştir. *Klan,* bir totem adı ile anılan ve aynı soydan gelen insan zümresi olup söz konusu zümrenin akrabalığı anne, baba ve kardeş yakınlığı şeklinde değil bir totemde birleşmiş olmak suretiyle oluşmuştur. Klan üyeleri kendilerini totem ile akraba kabul etmekle birlikte her bir üye klana mensup diğer üyenin ve benimsediği totemin akrabasıdır (Yörükan, 2009: 20). *Totem,* klanın kutsal saydığı bir varlık olup totemle klan arasında bir kan akrabalığı olduğu düşünülmektedir (Tanyu, 1983: 155). Totem mensup olduğu grubun timsali mahiyetindedir ve mukaddestir. *Mana,* insan, hayvan veya nesnelerde bulunup açığa çıkabileceğine inanılan soyut bir güç olup totem ile klan üyeleri arasındaki ilişkinin oluşmasını sağlayan ve totemi mukaddes kılan "şey"dir (Yörükan, 2009: 20).

Totemizm, bir grubun veya klanın bir hayvana, bitkiye ya da nesneye majik bir akrabalık yoluyla bağlanması sonucu yapmakla yükümlü olduğu görevler, kaçınmalar, ritüeller ve törenleri de beraberinde getirmektedir. *"Totemizm terimi 'totam' kelimesinden türetilmiştir. Kelimenin aslı Kuzey Amerika'daki Algonkinlerin konuştukları dilden gelmektedir; bu dildeki söylenişi 'totam', 'ototeman', 'todaim'dir. Totam bu dilde akrabalık, aile işareti anlamına geldiği gibi, bir kimsenin koruyucu ruhu da demektir. İlk olarak 1791 yılında John Long adlı bir İngiliz tarafından kullanılmış daha sonra da bilim diline geçmiştir"* (Örnek, 1995: 38).

Uygur araştırmacı Rahman Abdurehim Totemizmin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Totemizm; hayvan, ağaç, bitki ve başka nesneler ile insanın eşitliği, birbirlerine kendi içinde kaynaklık ettiği düşüncesi temelinde şekillenmiş bir tür inanç şeklidir.

2. Totemizm inancı, insanların kan yolu ile akrabalık tasavvuru temelinde şekillenen "ata" inancına dayanır. Totemizm inancı ortaya çıktıktan sonra, ilkel insanlarda doğum,

kardeşlik ilişkisi ve kaideleri hakkındaki düşünceler sistemleşmiştir. Bunun üzerine kardeşler arasında nikâhlanma, evlenme yasaklanmıştır. Aynı atadan gelen kişiler aynı soya sahiptir.

3. Totem sembolü, o soyun aksakalının baş tacıdır. Soyun aksakalı seçilirken ve aksakallık vazifesini bırakırken totemin sembolü olan baş tacı, seçilen aksakala bir merasimle verilir. Bu durum soy aksakalının vazifesini sonlandırdığını ifade etmektedir.

4. Totemizm inancı soy ve kabile içinde totem sistemine sahiptir. Totemizm inancı meydana geldikten sonra, soy veya kabile içinde totemi koruma, totem (totem hayvanının) etini yememe, toteme saygısızlık etmeme kaideleri benimsenmiştir; aksi takdirde bu davranışları sergileyenler cezalandırılmaktadır. Ayrıca soy, kabile üyeleri arasında şaman önderliğinde totemi mukaddesleştiren, totem hayvanların ve diğer totem nesnelerin hareketlerinin taklit edildiği törenler ve ritüeller bulunmaktadır.

5. Totem özgü olduğu soy veya kabileye adını verir. İlkel toplumlardaki soy ve kabileler totemleri ile adlandırılmaktadır.

6. Totem, soy veya kabilenin sembolüdür. İlkel devirlerdeki soy veya kabile içindeki büyük merasimlerde her soy veya kabile kendi toteminin derisini, kafatasını veya totemini ifade eden sembolleri kutsal sayılan ağaçlara veya aksakalların oturduğu yerin üzerine asarlardı. Bu, o soyun veya kabilenin sembolü idi. Hatta soy sembolünün, soy ve kabile üyelerinin kabri üstüne konulduğu durumlar da mevcuttu (Abdurehim, 2006: 35-36).

İlkel toplumlarda klan birliğinin ortak toteminin bulunmasının yanı sıra klan üyelerinin de kendilerine özgü totemleri bulunmaktadır ve adları totemleri ile anılmaktadır. Bu durum bir soyun veya klanın üyelerini diğer soy ve klan üyelerinden ayırmaktadır. Diğer bir açıdan; bir klanın birkaç yakın soyun birleşmesinden müteşekkil olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bir klanda birkaç totem bulunmaktadır. Hatta bir soy içinde sadece şahıs totemleri bulunabilmektedir. Şayet soy içerisinde bir bölünme gerçekleşirse doğal olarak totem de bölünmekte veya soy sistemi içinde bölünme durumunda denk hukuk yöntemi kullanılmaktadır (Örnek, 1995: 42; Abdurehim, 2006: 34-35).

Totemizm inancında nesneler totem esas alınmak suretiyle kutsal olan ya da olmayan olarak sınıflandırılır. Örneğin, insan bedenindeki kan ve saç özel kutsiyeti olan nesneler arasındadır. Totem "kutsal şey"in kendisidir. Nitekim kimi zaman totemin tasviri, totemik yaratığın kendisinden daha kutsal hale gelir ve kutsiyet totemle, onun tasvirinden insanın kendisine geçer. Neticede, insan kendini totem çeşidinin bir hayvanı ya da bir bitkisi sayar, adın alındığı kimlik, bir doğal kimlik haline girer. Şöyle ki kanguru klanının bir üyesi, kendine kanguru adını verdiğinde o türden bir hayvan kimliğine bürünür (Challaye, 1998: 13).

Totemizm insanların yaratılış kaynaklarını arayışlarının sonucu gelişen ve sosyo-kültürel özellikler bağlamında şekillenen bir dışavurum olup bu insanların yaşam kaynaklarını hayvan, bitki veya nesnelerle ilişkilendirdikleri bir tasavvurdur. Bu inanç tasavvuru ile ilkel insanlar, insan ile doğa arasındaki sebep sonuç ilişkisini, doğa kanunlarını ve olaylarını gizemlileştirip kutsallaştırmıştır. Totemizmin sistematikleşmesiyle birlikte totem ve insan arasındaki uzaklık-yakınlık ilişkisini kapsayan akrabalık ve kandaşlık (kan yolu ile bağlılık) kavramları şekillenmiştir. Bugüne kadar "Totem" ve "Totemizm" inancı üzerine yapılan araştırmalarda belirli noktalarda fikri ayrılıklar[1] bulunsa da; Totemizmin

[1] Örneğin, İbrahim Kafesoğlu, Türklerde kurdun sadece saygın bir simge olduğunu, totem tasavvurunda ana erkil sisteme bağlı olarak ana hukukunun geçerli olduğunu ancak bu yapının ataerkil bir yapıya sahip olan Türk kültürü ile bağdaşmadığını ifade ederek Türklerde totem inanışının olmadığını ileri sürmektedir (Kafesoğlu, 1980: 9-21). Totemizm hakkında farklı görüşler ve detaylı bilgi için bkz. (Strauss, 1993; Freud,

ilkel insanların zihnindeki "ata" tasavvuru ve kan yolu ile bağlılık, akrabalık temelinde ortaya çıkan hayvan, bitki veya diğer nesneleri ihtiva eden inanç olduğu hususundaki görüşler ortaktır. Totem soy veya kabilenin sembolü olmanın yanı sıra; mensup olduğu klanın ortak psikolojik niteliklerinin şekillenme kaynağı olarak da açıklanabilir. Totemizm ilkel insanların kendilerinin yaratılışı hakkındaki sade düşüncelerin ve şüpheli arayışların ürünüdür; ilkel toplumun sosyal gelişiminde ve insan ilişkilerinde önemli rol oynamaktadır.

2. Uygur Türklerinde Hayvan Sembolizmi

Uygur Türklerinin İslamiyet öncesi inanç sistemi içerisinde hayvan sembolizmi önemli bir yere sahiptir. Tarihî kaynaklar, efsane ve rivayetler, günümüzdeki gelenek ve ritüeller bağlamında Uygurların kurt, kaplan, aslan, ayı ve kuş gibi hayvanları "ata" tasavvuru bağlamında halk inanışlarında, ritüellerinde ve destan, efsane gibi sözlü anlatmalarında sembolize ettiklerini söylemek mümkündür.

2.1. Kurt

Uygur Türklerinde önemli bir hayvan olan "kurt" bazı rivayetlerde dişi, bazı rivayetlerde erkek olarak tasvir edilmiştir. Bu durum anaerkil ve ataerkil toplumun etkisini açıkça göstermektedir.

"*Türklerin atası Aşina soyudur. Onlar düşman orduları tarafından yok edildi; ancak bacakları kesilen bir erkek çocuk sağ kaldı; bir dişi kurdun onu beslemesiyle büyüdü. Sonra kurt çocuktan hamile kaldı. Erkek çocuk saldırıya uğrayınca kurt İdikut devletinin kuzeyinde bir dağa çıktı, orada on erkek çocuk doğurdu. Onların çocukları gittikçe çoğaldı, nice yüz aileye eriştiler. Uzun zaman sonra, dağdaki mağaradan çıktılar ve Curcanlara tabi oldular; altın dağın güneyine yerleştiler*." şeklinde bir rivayet mevcuttur (Rahman, 1986: 40-42). Yine benzer bir rivayet;

"Türkler önceden batı denizinin batısında yaşardı. Onların soyunun adı Aşina olup farklı bir kabile idiler. Onların hepsi ordular tarafından yok edildi. Fakat bacakları kesilen bir erkek çocuk bir dişi kurdun onu beslemesiyle hayatta kaldı ve büyüdü. Kurt bu çocuktan hamile kaldı, sonra bahsi geçen çocuk yabancı askerler tarafından saldırıya uğradı. O zaman bir evliya bahsi geçen kurdu batı denizinin doğusunda İdikut'un batısında bulunan kuzeydeki bir dağa götürdü. Kurt orada on erkek çocuk doğurdu. Onların çocukları büyüdü ve çoğaldı. Her birinin kendine has bir adı olmakla birlikte Aşina Şir de onlardan biriydi. Aşina Şir zamanı geldiğinde dağdan ayrılıp Curcanlara tabi oldu." şeklindedir (Rahman, 1986: 40-42). Bu iki rivayette ana ata tasavvuru ana kurt sembolüyle ifade edilmiştir.

Cuname, Türkler Tezkiresinde: *"Türklerin bayrağında altın renkli kurt başı bulunmaktadır, hizmetkârlar bunu 'foli' olarak adlandırırlar ki kurt manasındadır. Onların aslının kurttan geldiğini ifade eden bir kelimedir. İşte bu, aslını unutmamanın nişanıdır."* ifadeleri yer almaktadır. "1957 yılında Doromcagulu 570 yılına ait Türk hakanı Moyunçur'un bir abidesini bulmuştur. Bu abideye bir ana gökkurdu emen bir çocuk sureti oyulmuştur" (akt. Rahman, 1996: 138-139).

Yine Oğuz Kağan destanında*"... çañ irde Oğuz kağan-nuñ (137) kurıkan-ı-ğakündeg bir (138) çaruk kirdi, ol çaruk-dun kök (139) dülük-lüg, kök calluğbedik (140) bir irkekböriçıkdı... (141) kök dülük-lüg, kök çalluğ(150) bedik bir irkekböriyürügü-de (151) durur. Ol böriniñard-lar-ınkadağ-(152) lap yürügü-de durur irdi-ler irdi. Bir (153) neçekün-ler-din soñ kök (154) dülük-lüg kök çal-luğ bu bedik (155) irkekböri durup durdı. Oğuz dakıçerig(156) birle durup durdı...(157)"*

1998; Örnek, 1988; Tanyu, 1973; Yörükan, 2009; Challaye, 1998; Eröz, 1973; Ögel, 2010a; Ögel, 2010b; Yolcu, 2014).

"[… tan ağarınca Oğuz Kağan'ın (137) çadırına güneş gibi bir (138) ışık girdi, o ışıktan gök (139) tüylü ve gök yeleli büyük (140) bir erkek kurt çıktı... (141) gök tüylü ve gök yeleli (150) büyük bir erkek kurt yürümekte (151) dir ve kurdun ardı sıra (152) (ordu) gelmektedir. Bir(153) kaç gün sonra gök (154) tüylü ve gök yeleli bu büyük (155) erkek kurt durdu. Oğuz da askeri (156) ile durdu...(157) …]" ifadeleri yer almaktadır (Bang ve Rahmeti, 1936: 18-19).

Uygurların Ortaya Çıkışı adlı rivayette kurdun "ata" tasavvuru ile ilişkilendirildiği görülmektedir: Yüksek soylu eski kızıl Turaların soyundan… Hun Tanrıkutunun eşi iki kız doğurur, bu kızlar çok güzeldir. O bölgedeki insanlar kızlara peri demektedir. Hun Tanrıkutu: Bu kızlarının bu insanlarla evlenmesi mümkün değildir. Onlar Tanrı ile evlensin demektedir. Böylece Tanrıkut Hun diyarının kuzeyinde insanlardan uzak bir yere yüksek bir kale yaptırıp kızlarını kaleye yerleştirir. Kızlarını tanrının gelip almasını ister. Aradan üç yıl geçer, kızların annesi kızlarını görmek istediğinde Tanrıkut: "Bu mümkün değil, onların bu dünya ile alakası kesildi." der. Bir yıl daha geçtikten sonra bir yaşlı kurt peyda olur, gece gündüz kalenin çevresinde ulur. Kurt kaleyi oyarak kendisine bir yuva yapar. Günler geçer; kurt hiçbir şekilde gitmez. Bir gün küçük kız, ablasına; babam beni bu kaleye yerleştirdiğinde Tanrı ile evlenmemi istedi. Şimdi ise bu kurt peyda oldu. O ilahi bir mahlûk veya melek der ve kaleden çıkarak kurtla birleşmek ister. Kız kardeşini duyan ablası çok korkup kardeşinin yanına gider; bu hayvan ile birleşmen atamıza anamıza hakarettir der. Kız kardeşi ablasının sözünü dinlemez, kaleden çıkıp kurtla birleşir. Ondan çocuğu olur. Onların çocukları çoğalarak bir devlet kurarlar (Rahman, 1986: 90-92; Öger, 2008: 528).

Yine benzer bir anlatı şu şekildedir: Eski Hun hükümdarlarından birinin çok güzel iki kızı vardı. Bu kızlar, o kadar güzeldi ki sadece Tanrılara eş olmak için yaratılmıştı. Kızların babası olan Hun hükümdarı şöyle yaptı; kızlarını insanlardan uzak tutmak için yurdun kuzey tarafına çok yüksek bir otağ yaptırdı ve kızlarını buraya yerleştirdi. Hükümdarın kızları ile evlenmesi için dua edilerek çağırılan Tanrı sonunda bir gök kurt şekline girdi. Gök kurt bu kızlarla evlendi. Bunlardan Dokuz Oğuz, On Uygur doğdu. Dokuz Oğuz ve On Uygur'un çocukları çoğaldı (Bilge, 2008: 48-49; Öger, 2008: 528).

İslamiyet öncesi inanç sistemleri içerisinde yoğun bir şekilde işlenen kurt sembolizmi günümüz Uygur Türkleri arasındaki birtakım ritüellerde de tespit edilmektedir. Nitekim Uygurlar kurdun aşık kemiğini "uğur getirir, kaza-beladan korur" düşüncesiyle yanlarında taşımakta hatta muska olarak boyunlara takmakta ve "kara basmasın" diye kurdun kemiğini çocukların yastıkları altına koymaktadırlar (Abdurehim, 2006: 164). Yine yeni doğan çocuğun kurt postu üzerinde yatırılması dikkati çeken diğer bir uygulamadır (Rahman, 1996: 139). Doğumdan sonra bebeğin cinsiyetinin sorulmasında da "kurt" imgesi yer almaktadır. Şöyle ki: Bebeğin cinsiyetini öğrenmek isteyen baba "Böri (kurt) mi tilki mi?" diye sorar. Eğer bebeğin cinsiyeti erkek ise böri, kız ise tilki denir (Öger, 2012: 1693).

2.2. Kaplan-Aslan

Uygur Türkleri arasında aslan veya kaplanın "ata" kabul edildiğine dair kesin bilgiler olmasa da, "Divan-ı Lügâti't-Türk"te "toña" (kaplan türünden bir hayvan) adı verilen bir hayvanın "soy adı" olduğuna dair bazı bilgiler mevcuttur (DLT III: 368).

Uygurlar "toña"yı fili öldürdüğü gerekçesiyle kutsal görüyorlardı. Ayrıca Uygurlar arasında "tona" adlı bir kabilenin varlığı bilinmesi bu totemin varlığı fikrini güçlendirmektedir. Nitekim Yañ Şéñmin: *"Uygur birliğindeki tona kabilesinin işte bu hayvanın adından kaynaklanması mümkündür. Dolayısıyla tona kabilesi atalarının kaplanı totem kabul etmeleri uzak bir ihtimal değildir."* ifadeleriyle bu fikri desteklemektedir (akt. Abdurehim, 2006:165).

Aslanın "ata" olarak kabul edilip soy imgesi olarak tasvir edilmesi Dede Korkut Kitabının "Basat'ın Tepegözü Öldürmesi" boyunda yer almaktadır: Oğuzlar aniden düşman saldırısına uğradığı insanların perişan olup yurtlarını terk ederek kaçtıkları zaman, Aruz'un oğlu kaybolur. Düşmanı bertaraf edip yurtlarına döndüklerinde kaybolan çocuğu bir ana aslanın bakıp büyüttüğünü görürler. Çocuğun adını Basat koyarlar... sonra Basat büyür, kabilesine afet yağdıran Tepegöz'ü öldürüp halkı memnun eder (Ergin, 2011: 15-17). Bu rivayette şu husus açıktır ki; ana aslanın bakıp büyüttüğü Basat sonradan eşsiz güce ve kudrete sahip bir kahramana dönüşüp bütün halkı korumuştur. Ana aslanın himayesi Basat'ın eşsiz bir kahramana dönüşmesinde önemli bir amildir.

Yine tarihte Uygurlar arasında "Şirhan", "Aslanhan" adlarıyla var olduğu bilinen hakanların adlarının soy atası tasavvuru ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Bilge, 2008: 52).

Şimdiki Kumul, Lopnur bölgelerindeki Uygurlar arasında bu inancın izlerini barındıran "şir ussulü"[2] (aslan dansı) bulunmaktadır.

2.3. Ayı

"Kahraman İli Kurban (Batur Eli Kurban)" adlı rivayette "ayı"nın bir soy imgesi olarak tasvir edildiği tespit edilmektedir. Rivayete göre; bir annenin Melike adlı bir kızı varmış. Bir gün anne kızını da alarak dağa odun kesmeye çıkmış. Gemicinin yardımıyla gemiye binip nehirden geçerek gür bir ormana varmışlar. Burası çok sık ormanlarla kaplıymış, vahşi hayvanlar da burada çokmuş. İkisi dağa çıkarken Melike tuvaletini yapmak için annesini önden yürütüp kendisi arkada kalmış. Annesi bir dağ eteğine geldiğinde oturup kızını beklemiş; fakat kızı görünmemiş. Annesi geriye dönmüş; ama onu hiçbir yerde bulamamış. Daha fazla beklemeye cesaret edemeyip gemiye binip evine dönmüş. Anne yalnız başına gece boyunca ağlamış. Aslında Melike ihtiyacını görüp annesi onu beklerken bir beyaz ayı aniden yolunu kesmiş ve sessizce gelip kızı boynundan dişleyerek kızı alıp dağa götürmüş. Ayı bir sürü dağdan geçip bir sürü nehirden geçip Melike'yi derin bir mağaraya kapatıp gitmiş. Melike yerinden kalkarak mağaranın önüne gitmiş, mağarayı açmak istemiş; ancak taşı kımıldatamamış. Boşluktan dışarı bakınca sadece dik bir kaya görünüyor, başka bir yer görünmüyormuş. O annesini özlüyor, bir fırsatını bulup buradan kurtulmak istiyor, çok üzülüp ağlıyormuş. Bir süre sonra taşa yaslanarak uyuya kalmış. Zaman sonra yakınındaki sesten irkilip uyanmış. Baktığında yanında beyaz ayı durduğunu görmüş. Ayı elindeki yabani meyveleri kızın ağzına vermiş. Zamanla Melike dağdaki mağarada yabani hayvanlar gibi hayatını sürdürmeye başlamış. Beyaz ayı her gün dışarı çıkıp keçi, boğa gibi hayvanları getirerek kıza bakıyormuş. Bir yıl sonra, kız bir erkek çocuk doğurmuş, onun vücudu tıpkı annesine benziyormuş; fakat vücudunda biraz sarı tüy varmış. Annesi ona "Eli Kurban" adını koymuş. Eli Kurban büyüyüp babasıyla annesinin birbirine benzememesinden şüphelenip annesine sorarak öğrenmiş. Bir fırsat bulup babasını öldürmüş. Annesini kendi iline götürmüş, sonra Eli Kurban orada birçok kahramanlık göstermiş ve hakan olmuş, güzel bir yaşam sürmüş (Abdurehim, 2006: 167-168; Bilge, 2008: 52-53).

[2]Şir (Aslan) Ussulü: Kadın erkek farkı gözetmeksizin oynanan bu oyunda herkesin elinde kırmızı ve yeşil bir mendil, ağzında bir gül bulunur. Müziğin ritmine uygun olarak aslanın hareketleri taklit edilip (Davut ve Muhpul, 2011c: 60) bir çift aslanın birbiriyle oynaması, kur yapması ve erkek aslanın dişiye heybetini göstermesi gibi hareketleri sembolize edilir. Bu ussulde bazen farklı vahşi hayvanlar da sembolize edilebilir. Ussulü, aslan kılığına girmiş iki erkek oynar ve özellikle baş kısımlarının maske benzeri aksesuarlarla aslana benzetilmesine gayret gösterilir (Davut ve Muhpul, 2011a: 79). Uygur ussulleri (halk dansları) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Gönel Sönmez, 2017).

Ayı, soy imgesi tasavvurunun yanı sıra fizyolojik özellikleri dolayısıyla gücü ve kudreti temsil eden hayvanlar arasındadır. Nitekim Oğuz Kağan*"...göğsü ayı göğsü gibiydi"* şeklinde betimlenmektedir (Bang ve Rahmeti, 1936: 11).

2.4. At

At, bugün olduğu gibi eski dönemde de Türk dünyasında insanın ayrılmaz dostu ve Gök Tanrı için kurban hayvanıdır. Bu sebeple at ile gök arasında bir bağlantı olduğu açıktır (Roux, 2011: 35). Ayrıca Sakalar döneminde büyük törenlerde atın kurban edilmesinin sebebi "en hızlı koşan" ve "güneşle yarışabilen" olmasındandır. Uygur Türkleri arasında "beyaz at" en itibarlı hayvan olarak görülmektedir. Nitekim askerî taarruzlarda beyaz atlı askerî birliklerin safın en önünde yer aldığı bilinmektedir. Yine Uygur efsanelerinde beyaz ata "savaş tanrısı"nın bindiği anlatılmaktadır (Rahman, 1996: 464).

Haza Rasip (Bin At) efsanesinde de atın ilahî vasfı anlatılmaktadır: Tarım bölgesinde bin (tane) uçan at varmış. Bu uçan atları yakalamak için su içtikleri pınara sarhoşluk veren bir ilaç konulmuş. İşte bu yolla buraya uçup gelen atlar yakalanmış. Kanatlarını kırmışlar ve onları insanoğlunun hizmetine sunmuşlar. Dolayısıyla bahsi geçen bu yerin adı, "Haza Rasip" (Bin At) olarak kalmış (Rahman, 1986: 40).

Dikkati çeken diğer bir husus Baykal Gölü çevresindeki kaya resimlerinde at tasvirinin çokça kullanılmış olmasıdır (Rahman, 1996: 139). Ayrıca arkeolojik kazılarda çıkarılan materyallerde birden çok mezarda silahlı at cesedi ile karşılaşılmıştır (Abdurehim, 2006:122).

Orhun Abidelerinin "Kültigin Bengü Taşı"nda da Kültigin'in Bayırkunun ak aygırına binip savaşa çıktığında galip geldiği anlatılmaktadır (Ergin, 2005: 21-23).

Uygur Türkleri arasında söz konusu anlatılarda ve uygulamalarda yer alan "at" tasavvuruna bakıldığında atın ilahi vasfı dolayısıyla kutsallaştırıldığı ve öldükten sonraki ebedî yolculuğunda sahibine önderlik edeceği inanışının yer aldığı görülmektedir.

2.5. Boğa

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında "ata" simgesi boğa veya inek olup İslamiyet'ten sonra dahi boğa ve öküz, çeşitli dönemlerde alplık, yiğitlik ve güç simgesi olarak kabul görmüştür. Nitekim eski Türklerde ve diğer bozkır halklarında zırh ve silahı icat ettiğine inanılan Ch'ih-yo isimli kahramanın başı, kaplan, ejder ve yabani boğayı andırır bir mask şeklinde tasvir edilmiştir. Yak öküzü veya kotuz denilen tüylü boğanın kuyruğunun tuğ olarak da kullanıldığının bilindiği bu dönemde tuğlar devletin egemenlik simgesidir. Hayvan kuyruğundan elde edilmiş bu tuğlar, Chou'larda olduğu gibi Göktürk ve Uygurlarda da görülmektedir (Çoruhlu, 2014: 134-135).

Yine Oğuz Kağan Destanında resmedilmiş olan sığır, boğa ve at gibi tasvirlerin hiçbir anlamı olmayan resimler olduğunu düşünmek imkânsızdır. Oğuz Kağan tasvir edilirken ayakları boğa ayağına benzetilmektedir. Nitekim Roux Oğuz Kağan'ı "genç bir boğa" beyi olarak tanımlamaktadır: *"...kendisi genç bir boğa beyidir. Ne var ki, o farklı hayvanların karakteristik özelliklerini taşımaktadır: bir boğanın ayakları, bir kurdun sağrısı, bir samurun omuzları, bir ayının göğsü ve tüm vücudu kıllarla kaplıdır. Dolayısıyla o erdişi bir yaratıktır belki de farklı ataların bir ongun resmidir"* (2011: 102).

"Yer ve İlahi Boğa (İnek)" adlı Uygur efsanesinde Türk kültüründe bir güç imgesi olan boğaya tanrı tarafından yer küreyi taşıma görevi verildiği görülmektedir:*"Göğün Kadın Tanrısı yeryüzü yaratıldığında âlemdeki havayı, tozu, dumanı içine çektikten sonra tükürmüş, ağzından büyük bir küre yuvarlanıp düşmüş. Bu, yer küre imiş. Kadın Tanrı, yer küreyi tükürdükten sonra (küre) gökyüzünden düşmüş. Çünkü o çok ağırmış. Dolayısıyla çok çabuk alçalıp gökyüzünden uzaklaşıp gitmiş. Kadın Tanrı yer küre uzağa gittiği için onu*

bulamamaktan endişelenip yer küreyi sabitlemek istemiş. Boğaya boynuzuyla yer küreyi taşımasını emredip yer kürenin sürekli uzaklaşmasını, alçalmasını durdurmuş. Yine Kadın Tanrı büyük bir kaplumbağayı gökyüzünden indirip nefesinden çıkan havadan hâsıl olan suyun üstünde durup yer küreyi götüren boğanın durmasını emretmiş. Boğa yer küreyi bir boynuzuyla taşımaktaymış, zaman sonra yer küreyi taşımaktan yorulmuş, onu bir boynuzundan diğerine alarak onun yerini değiştirmiş. Her değiştirmesinde yer sallanmış" (Abdurehim, 2006:124).

Günümüz Uygur Türkleri arasında da bu anlatının izlerini görmek mümkündür. Nitekim Uygurlar arasında yerin altında bulunan çok büyük bir gök ineğin dünyayı taşıdığı rivayet edilmektedir. Bir boynuzu yorulduğunda dünyayı diğer boynuzuna iten ineğin bu hareketi sırasında yerin kuvvetlice sallandığı ve her yedi yılda bir, ineğin bu hareketi tekrarladığı anlatılmaktadır. Ayrıca boğa derisi Uygurlar arasında "muska" olarak görülmektedir. Geleneğe göre; büyüden veya göz değmesinden korunmak için mollaya yaptırılan ve içerisinde "Kuran-ı Kerim"den ayetler bulunan muskanın boğa derisine sarılması gerekmektedir (Abdurehim, 2006:125, 294). Yine Uygur Türkleri arasındaki diğer bir halk inanışı, insanın rüyasında boğa görürse beladan kurtulacağının düşünülmesidir (Rahman, 1996: 149).

2.6. Deve

Uygur Türkleri arasında deve ile ilgili inanışlar daha çok İslamiyet'ten sonra şekillenmeye başlamış, birtakım halk inanışlarında ve ritüellerde yer bulmuştur.

Uygurlar arasında kara basmayacağı, kast geçmeyeceği (kötü büyü), kaza-bela uğramayacağı düşünülerek deve yünü muska olarak yatağa konulmaktadır. Yine deve yününden muska yapıp boyunlarına takmakta ve özellikle çocukları koruduğu düşünülerek yastıklarının altına koymaktadırlar. Deve yününden atlet dokutulup giyildiğinde kötü ruhların vücuduna hastalık getiremeyeceğini düşünmek, diğer bir halk inanışıdır. Ayrıca deveye Cebrail'in suretinin yansıdığı düşünülmektedir (Abdurehim, 2006: 126). Rüyada şişman bir deveye binenin dileklerinin kabul olacağı düşünülmektedir. Ayrıca hamile kadının deve eti yemesi durumunda doğumun gecikeceğine inanılmaktadır (Rahman, 1996: 97, 149). Deve ile ilgili halk inanışlarının izlerinin açıkça tespit edilebildiği deve ussulü (dansı)[3]Uygur meşreplerinde sıklıkla icra edilmektedir.

2.7. Koyun-Keçi

Uygur Türkleri arasında koyunun ilahî suretini, koyunu kutsallaştırmanın manevi temelini yansıtan efsane ve rivayetler az olsa da, "Oğuzname" de Oğuz Hakan'ın kurultayda kırk kulaç ebadındaki iki tepenin üstüne ayrı ayrı ak ve kara koyunu bağlattırdığı anlatılmaktadır (Bang ve Rahmeti, 1936: 32). Koyun eski Türklerin kurban ritüellerinde de önemli bir yere sahip olup Roux'un çalışmasında yer alan anlatıda şu ifadeler yer almaktadır: *"T'u-küeler ise Gök Tanrıya kurban sunmak için üçüncü ayın ortasında toplanırlardı... Çok sayıda koyun ve atı keserlerdi. Bu merasim bir dağda, ancak daha çok Tamir nehrinin kıyılarında gerçekleşirdi"* (Roux, 2011: 88).

Günümüzde Uygur Şamanların perihonluk faaliyetlerinde[4] koyun çok önemli bir yere sahiptir. Şöyle ki; Şamanların tedavi edici perihonluğunda"ak can" (ak koyun), "kara can" (kara koyun) adına okumak zaruri şarttır. Böylece Şamanlar hastaya ak veya kara koyunun gelmesini (temsili olarak) isterler. Bir başka inanış yaylak-kışlak şeklinde yaşayan Uygurlar arasında görülmektedir. İnanışa göre hamile kadın, doğum yaptıktan üç gün sonra eşi tarafından bir koyun yüzülerek boyun kemiğini bütün butla pişirip

[3]Töge (Deve) Ussulü**:** Deve kostümü giyilmek suretiyle oynanan bu ussulde bir kervanın yolda gidişi tasvir edilir (Muhemmet, 2009: 247; Davut ve Muhpul, 2011b: 66).

[4] Uygur Şamanlar ve tedavi yöntemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Öger ve Gönel 2011: 233-247).

temizleyip evdeki duvar gözüne dik bir şekilde koymalıdır. Böylece yeni doğan çocuğun boynunun çabuk tutacağı, eğer boyun kemiği duvar gözüne yan konulursa çocuğun boynunun eğri tutacağı düşünülmektedir (Abdurehim, 2006: 127). Ayrıca Uygur Türkleri arasında rüyada koyun sürüsü görmek, kişinin zengin olacağına delalettir (Rahman, 1996: 149).

Uygurlar arasında cinlerin akşamları insana ak keçi olarak göründüğüne, onları gören insanın dili tutulduğuna veya deli olduğuna yönelik inanışlar mevcuttur. Yine keçi etinin fazla yendiğinde insanın "isiri"ye[5] tutulduğuna inanılmaktadır (Abdurehim, 2006: 127).

2.8. Köpek

Köpek İslamiyet'te ve özellikle Şafiilerde murdar bir hayvan olarak tanınmasına rağmen, Türkler eski kült inanışlarına bağlı kalarak bir "substratum" olmak üzere efsanelerde köpeğe hürmetkâr kalmışlardır (Caferoğlu, 1961: 1).

Köpek ile ilgili Divan-ı Lügâti't-Türk"te "barak" kelimesi bulunmakta olup *"Çok tüylü köpek. Türklerin inandıklarına göre kerkes kuşu kocayınca iki yumurta yumurtlarmış. Bunların üzerine otururmuş, yumurtanın birisinden barak çıkarmış. Bu köpeklerin en çok koşanı, en iyi avlayanı olurmuş. Öbür yumurtadan da bir yavru çıkarmış; bu son yavrusu olurmuş."*şeklinde bir rivayete yer verilmektedir (DLT I: 377).

Uygur Türkleri arasında köpek ile ilgili şu şekilde bir efsane mevcuttur:

İnsanların anlattığına göre; insan ile buğday bir zamanlar Cennet'ten kovulup çıkarılmış. En önce Cennet'ten yeryüzüne düşen buğday başağı tohumlanmış. Bir gün bir nine ekmek ile torunun abdestini silerek ekmeği atmış. Ondan sonra buğday Allah'a: "Ey Allah! Sen beni Cennet'ten gönderdin. Senin kulların beni çiğnemeye başladı. Ben bu kadar aşağılanmaya dayanamıyorum" diye feryat etmiş. Allah buğdayın feryadını duyarak meleklere; "Sizler derhal yeryüzüne inip bütün buğdayları toplayarak gökyüzüne getirin." diye buyurmuş. Melekler yeryüzündeki buğdayları toplarken sıra bizim şimdi kullandığımız buğdaya geldiğinde, köpek bunu hissederek gelmiş ve Allah'a şöyle dua etmiş; "Kudretli Allah, kalan bu buğdayı bana bırak. Sen bütün yiyeceği (yeryüzünden) toplatırsan ben ne yerim?" Köpeğin feryadını duyan Allah'ın kalbi yumuşamış ve meleklere; "İstediği bu (buğdayı) köpeğe bırakın." diyerek ona tahsis etmiş. İşte bizim şimdi yediğimiz buğday aslında Allah'ın köpeğe bıraktığı yiyecekmiş (Abdurehim, 2006: 128). Yukarıdaki efsanedeki inanç tasavvuru ele alındığında İslamiyet'in tesiri açıkça görülmektedir. Efsanede köpek, insanın yardımcısı ve kurtarıcısı misyonundadır.

Günümüzde Uygur Türkleri arasındaki halk inanış ve uygulamalarına bakıldığında köpeğin yine yardımseverlik ve koruyuculuk misyonu ile öne çıktığı görülmektedir. Örneğin; anneler çocuğun süt dişi düştüğünde (çekildiğinde) onu ekmeğin arasına koyup köpeğe verir ve köpekten şu şekilde yeni diş isterler;

Çıkan dişi kendin al,

O kadar diş bana ver.

Bir başka uygulama, bir bez parçasının arasına konulan köpek pisliğinin bileklik ya da muska olarak çocuklara takılması veya kıyafetlerine dikilmesidir. Böylece çocuğa göz (nazar) değmeyeceğine ve kara basmayacağına inanılmaktadır (Abdurehim, 2006: 129).

[5] İsiri; bir tür psikolojik rahatsızlık olup Uygur Türkleri arasında keçi etinin fazla tüketilmesinin bu hastalığa sebebiyet vereceği düşünülmektedir (Abdurehim, 2006: 127).

2.9. Kuşlar

Avcı Kuşlar: Uygurlar arasında doğan, şahin ailesine mensup avcı kuşlarla ilgili birçok anlatı ve uygulama mevcuttur. Türk kültür tarihinde avcı kuşların önemli bir yeri olup birtakım avcı kuşlar, Oğuzların ongunu mahiyetindedir. Nitekim Kün Han'ın oğulları Kayı, Bayat, AlkavlıAvul ve Kara Avul; şahin, Ay Han'ın oğullarıYazır, Döger, Durdurga ve Yapurlı; kartal, Kök Han'ın çocukları Bayandur, Becene Çavuldur ve Çepni; sunkur, Tağ Han'ın oğulları Salur, Eymür, Alayutlu ve Ürügür; üçkuş ongunları ile sembolize edilmiştir (Togan, 1982: 50-52).

Eski dönemlere ait kaya resimlerinde, eski mezarlardan çıkarılan eşyalar arasında ve günümüze kadar devam eden Uygur şamanların ritüellerindekartal, doğan, şahin ve aladoğan gibi kuşlar kutsal birer imge mahiyetindedir. Örneğin; Altay bölgesinde Göktugay nahiyesinin Tanbali (damlataş) mağarasına çizilen resimlerde başına tüy takmış ve kalpak giymiş alnında kısa çizgiler olan insan tasvirleri bulunmaktadır. Ayrıca Tümen nehri kıyısında eski bir mezara defnedilmiş olarak bulunan kadının başına sivri keçe kalpak giydirilmiş, kalpağın yanlarına kuş tüyleri takılmıştır (Hoca, 1995: 12, 47). Nitekim başlıklara takılan kuş tüyü o soyun sembolü mahiyetindedir.

Uygur şamanlar ruh göçürme ve peri oynatma gibi perihonluk faaliyetlerinde şahin veya ala doğanın tüyünün hastanın ağrıyan yerlerine sürülmesiyle kişinin vücudundaki kötü ruhların çıkacağına inanmaktadır (Abdurehim, 2006: 176).

Kuğu: Uygur Türkleri arasındaki anlatı ve rivayetlerde sembol değeri olan bir diğer imge "kuğu" dur. Örneğin; "Nişidu ve Oğulları" adlı rivayette: *"... Nişidu'nun iki eşi olup bunlardan dört oğlu doğmuştur, bir oğlu kuğuya dönüşüp gitmiştir"* (Rahman, 1996: 140; Abdurehim 2006: 177).

Tavuk: Oğuznamedeki bazı açıklamalarla hayvan sembolizmi tasavvuru birleştirildiğinde tavuğu "soy atası" kabul eden soyların varlığını düşünmek mümkündür. Örneğin; "Oğuznamede" *... "kırk kulaç uzunluğunda ağaç diktirdi. Ucuna bir altın, bir gümüş tavuk astırdı..."* (Bang ve Rahmeti, 1936: 31-31) şeklinde açıklamalar bulunmaktadır. Bilindiği üzere "totem" kabul edilen nesneler o soyun "sembolü" ve "adı" olup soy veya kabileler arasında yapılan büyük toplantılarda her soy veya kabile kendilerinin totem nesnelerini yüksek yerlere asmaktadırlar. Bu bağlamda Oğuz Kağan'ın kırk kulaç uzunluğundaki ağaçlara astırdığı altın tavuk ve gümüş tavuğun bir "soy atası" olması ihtimal dâhilindedir.

Gökgüvercin: Uygur Türkleri arasında kutsiyet taşıyan hayvanlardan bir tanesi de gökgüvercindir. Güvercin[6]ile ilgili inanış ve ritüellerin temelinde, güvercinle ilgili anlatmalarda Nuh tufanı, Hz. Muhammed, Satuk Buğra Han, Kumat Paşam gibi dinî olay ve kişilerin yer aldığını söylemek mümkündür (Öger ve Köse, 2014: 168). Gökgüvercin Uygur Türkleri arasında bereketin ve uğurun sembolü olup konu hakkında şöyle bir rivayet mevcuttur: Eski dönemlerde birisi buğdayı kaplara koyuyordu. Ancak buğdayı koymakla tüketemiyordu. O kişi merak edip bakınca kabın ucuna konmuş bir gökgüvercin gördü. O zamandan beri Uygurlar işte bu gökgüvercini sembol olarak kabul ettiler ve buğdayı ekip hasat edene kadar sembol olarak taşıdılar. Bu anlatıdaki ritüelin günümüzde de devam ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Güney Şincan'ınbazı köylerinde buğday hasat edilinceye kadar tarlada gökgüvercin beslenmektedir(Abdurehim, 2006: 150-151).

Uygur Şamanlar "ruh göçürme" ritüelini gerçekleştirirken eline ayağına aniden ağrı giren hastanın tedavisi sırasında, hastanın ağrıyan bacağına bir gökgüvercini beyaz iple bağlayıp kötü ruhları kovup çıkarma kasidesini okumaktadır. İnanışa göre bu kaside okunduğunda hastanın eline, ayağına giren kötü ruhlar gökgüvercine geçmektedir (Abdurehim, 2006:

[6] Uygur Türkleri arasında Gök güvercin ile ilgili inanış, uygulamalar ve anlatmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Öger ve Köse 2014:163-175).

150-151). Günümüz Uygur halk hekimliği uygulamalarında da benzer şekilde güvercinden istifade edilmekte olup en çok kullanıldığı durumlar, zayıflık, mide hastalıkları ve romatizmadır (Rahman vd., 1996: 154-156).

Kırlangıç: Kırlangıç, Uygur Türkleri arasında "iyilik kuşu" olarak nitelendirilmekte ve bu düşünce ile kırlangıç korunmaktadır. Kırlangıca zarar vermek isteyen kişinin el ve ayağının titrer şekilde kalacağına inanılmaktadır (Abdurehim, 2006: 152). Ayrıca kırlangıcın yuva kurduğu eve mutluluk geleceğine inanılmaktadır. Bu sebeple evlerdeki kırlangıç yuvalarının zarar görmemesi için itina gösterilmektedir (Rahman, 1996: 142).

2.10. Kurbağa

Söz konusu hayvanlardan biri "kurbağa" olup kurbağaya çocukların "koruyucu ruhu" gözüyle bakılmaktadır. Nitekim çocukların bir yeri ağrıdığında, iştahsızlık durumunda veya sürekli ağladığında iki kurbağa, çocuğun koynuna sarılıp beşiğe onunla birlikte yatırılmaktadır. Böylece çocuklardaki hastalıkların, kötü ruhlarının ve cinlerin kovulduğuna inanılmaktadır (Abdurehim, 2006: 134).

Sonuç

Toplumsal bellek inşasında ortak dil ve ortak yaşam bölgesine sahip bireylerin inanç tasavvurları da önemli rol oynamakta ve aynı soy içindeki üyelerin aidiyet duygusunu şekillendirmektedir. Bu bağlamda Uygur Türklerinin anlatı, inanç ve ritüellerinde yer alan sembolik imajların sosyal yapıyı güçlü kılarak sosyal ilişkileri güçlendirdiği sonucuna varmak mümkündür.

"Ata" tasavvuru çerçevesinde sembolize edilen hayvanı taklit etme, taklidî bir yöntemle öğrenme, söz konusu hayvanlar ile kaynaşık bir hale gelme sürecinde; o hayvanın karakterine bürünen "hayvanî fıtrat", mensup olduğu soy veya kabile içinde gittikçe ortak bir özelliğe dönüşmüştür. Neticede "ata" tasavvuru, atanın huy ve karakterinin özümsenip benimsenmesine yol açmıştır. Bu durum soy kapsamında ortak psikolojik yapıya sahip olan ve benzerlik gösteren bir karakter ortaya çıkarmakta ve manevi bir birliktelik meydana getirmektedir.

Uygur Türkleri arasında bahsi geçen hayvanlarla ilgili inanış, ritüel ve uygulamaların yanı sıra farklı hayvanlarla ilgili inanışlar ve uygulamalar da mevcut olup sayısı bir hayli fazladır.

Uygur Türklerinin "soy atası" olarak kabul ettikleri hayvanların daha çok vahşi ve güçlü hayvanlar olduğunu söylemek mümkündür. Anlatılarda kurt, kaplan, aslan ve ayılardan doğan veya bu hayvanların baktığı çocuklar, büyüdüğünde eşsiz kahramanlara dönüşüp yırtıcı vahşi güçleri alt ederek halkını güçlendirmesi, halkına önderlik edip koruması anlatılmaktadır. Bu noktadan bakıldığında yaşanılan toplumun coğrafi ve sosyo-kültürel özelliklerinin inanç tasavvurlarına etki ettiğini söylemek mümkündür. Uygur Türkleri açısından bu tasavvur, bir yandan vahşi ve güçlü hayvanlardan korkmak ve onların gücüne öykünmek şeklinde ortaya çıkarken bir yandan doğayı kontrol altına alma arzusunu yansıtmaktadır.

Uygur Türklerinin halk inanış ve uygulamalarında, ritüellerinde ve sözlü anlatmalarında görülen hayvan sembolizminin İslamiyet öncesi inanç sistemleri ve İslami dönemin kutsallarını içine alarak bir "hayvan sembolizmi" oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu semboller bozkır kültürü ve yaşanılan coğrafyanın kaynaklığıyla şekillenerek nesilden nesle aktarılmakta ve hangi inanç sistemi içerisinde olursa olsun yeniden hayat bulmaktadır.

Kaynakça

ABDUREHİM, Rahman. (2006*). Uyğurlarda Şamanizm*. Pekin: Milletler Neşriyati.

BANG, Willy ve (Arat) RAHMETİ G.R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Burhaneddin Basımevi.

BİLGE, Ablimit Ömer. (2008). "Kedimki Uyğurlarniñ Totem ÉniToğrisida". *Bulak,* 4: s. 42-56.

CAFEROĞLU, Ahmet. (1961). "Türk Onomastiğinde Köpek Kültü". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-11.

CHALLAYE, Felicien. (1998). *Dinler Tarihi*. (Çev.: Samih Tiryakioğlu), İstanbul: Varlık Yayınları.

ÇORUHLU, Yaşar. (2014). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi.* Konya: Kömen Yayınları.

DAVUT, Rahile ve MUHPUL, Yasin. (2011a). *Uygur MeşrepMedeniyiti II.* Ürümçi: Şincan Güzel Senet-Foto Süret Neşriyati.

DAVUT, Rahile ve MUHPUL, Yasin. (2011b). *Uygur MeşrepMedeniyiti III.* Ürümçi: Şincan Güzel Senet-Foto Süret Neşriyati.

DAVUT, Rahile ve MUHPUL, Yasin. (2011c). *Uygur MeşrepMedeniyiti IV.* Ürümçi: Şincan Güzel Senet-Foto SüretNeşriyati.

ERGİN, Muharrem. (2005). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

ERGİN, Muharrem. (2011). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: TDK Yayınları.

ERÖZ, Mehmet. (1973). "Türk İçtimai Hayatında Totemizm İzleri". *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, V, s. 1-4.

FREUD, Sigmund. (1998). *Totem ve Tabu II*. (Çev.: Niyazi Berkes), Ankara: Cumhuriyet Yayınları.

GÖNEL SÖNMEZ, Tugba. (2017). *Uygur Meşrepleri Üzerine Bir İnceleme.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

HOCA, Abdukeyyum. (1995). *Gerbiy Yurt ve Kedimki Medeniyet*. Ürümçi: Şincañ HelkNeşriyati.

KAFESOĞLU, İbrahim. (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KAŞGARLI, Mahmut. (1998). *Divan-ı Lûgat-it-Türk Tercümesi I.* (Çev.: Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları.

KAŞGARLI, Mahmut. (1998). *Divan-ı Lûgat-it-Türk Tercümesi III.* (Çev.: Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları.

MUHEMMED, Adil. (2009). *Kaşkar Uygur Dolan Medeniyeti*. Kaşgar: Kaşgar Uygur Neşriyati.

ÖGEL, Bahaeddin. (2010a). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: TTK Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin. (2010b). *Türk Mitoljisi II*. Ankara: TTK Yayınları.

ÖGER, Adem ve GÖNEL, Tugba. (2011). "Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri". *Turkish Studies*, 6/4: s. 233-247.

ÖGER, Adem ve KÖSE, Serkan. (2014). "Uygur Kültüründe Tufan'ın Kuşları: Kırlangıç ve Güvercin". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 3. s. 163-175.

ÖGER, Adem. (2008). *Uygur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

ÖGER, Adem. (2012). "Uygur Türklerinin Doğum Adetleri". *Turkish Studies*, 7/1: s. 1679-1694.

ÖRNEK, Sedat Veyis. (1995). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

RAHMAN, Abdukerim ve diğerleri (1996). *Uygur Örp Adetliri.* Ürümçi: Şincan Yaşlar Ösmürler Neşriyati.

RAHMAN, Abdukerim. (1986). *Yipek Yurtidiki Epsane Rivayetler*. Ürümçi: Şincañ Helk Neşriyati.

RAHMAN, Abdulkerim. (1996). *Uygur Folkloru.* (Çev.: Soner Yalçın, Erkin Emet), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ROUX, Jean Poul. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. (Çev.: Musa Yaşar Sağlam), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

STRAUSS, Claude Lévi. (1993). *Din ve Büyü*. (Çev.: Ahmet Güngören), İstanbul: Yol Yayınları.

TANYU, Hikmet. (1973). *Dinler Tarihi Araştırmaları*. Ankara: A.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları.

TANYU, Hikmet. (1983). "Totem, Totemizm ve Tabu Üzerine Yeni Araştırmalar". *A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 26: s.155-172.

TOGAN, Zeki Velidî. (1982). *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznamesi Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Enderun Yayınları.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya. (2009). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm Şamanizmin Diğer Dinler ve Alevilik Üzerindeki Etkileri*. (Haz.: Turhan Yörükan), İstanbul: Ötüken Neşriyat.